

Tahar Ben
JELLOUN

**COPILUL
DE
NISIP**

Traducere din limba franceză de

MIHAELA STAN

NEMIRA

Ilustrația copertei © Micaela Alcaïno
Coperta: Yanna Zosmer, Ana Nicolau
Redactor: Irina Cerchia
Lector: Alexandra Rusu
DTP: Magda Bitay



Această operă a beneficiat de susținerea Programului de sprijin în vederea publicării al Institutului Francez.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BEN JELLOUN, TAHAR

Copilul de nisip / Tahar Ben Jelloun ; trad. din lb. franceză: Mihaela Stan. – București: Nemira Publishing House, 2020
ISBN 978-606-43-0925-9

I. Stan, Mihaela (trad.)

821.133.1

821.411.21

Tahar Ben Jelloun
L'ENFANT DE SABLE
© Editions du Seuil, 1985

© Nemira, 2020

Tiparul este executat de tipografia ART GROUP

Orice reproducere, totală sau parțială,
a acestei lucrări și închirierea acestei cărți
fără acordul scris al editorului sunt strict interzise
și se pedepsesc conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-43-0925-9

1

BĂRBATUL

Fața îi era alungită de câteva riduri verticale, ca niște cicatrice săpate de îndepărtate insomnii, o față prost rasă, muncită de vreme. Viața – ce viață? o ciudată aparență făcută din uitare – trebuie să-l fi maltratat, să-l fi nemulțumit sau chiar să-l fi ofensat. Puteai să citești sau să ghicești pe această față o rană profundă, pe care un gest stângaci cu mâna sau o privire stăruitoare, un ochi iscoditor sau rău intenționat erau de-ajuns ca s-o redeschidă. Se ferea de lumina crudă și își ascundea ochii cu brațul. Lumina zilei, a unei lămpi sau a lunii pline îi făcea rău: îl dezgolea, îi pătrundea sub piele și descoperea acolo rușinea sau lacrimile tainice. O simțea trecându-i peste trup ca o flacăra ce i-ar arde măștile, ca o lamă ce i-ar sfâșia încet vălul de carne care păstra distanța necesară dintre el și ceilalți. Ce-ar mai fi el dacă ar dispărea acest spațiu ce-l despărțea și-l proteja de ceilalți? Ar fi

aruncat, gol și fără apărare, în mâinile celor ce nu încetaseră a-l urmări curioși, neîncrezători, ba chiar cu o ură tenace; nu se împăcau cu tăcerea și inteligența unei figuri care îi deranja prin simpla sa prezență autoritară și enigmatică.

Lumina îl dezbrăca. Zgomotul îl tulbura. De când se retrăsese în odaia de sus, de lângă terasă, nu mai susporta lumea exterioară, cu care comunica o dată pe zi, deschizându-i ușa Malikăi, servitoarea ce-i aducea mâncarea, corespondența și un bol cu flori de portocal. Ținea la această bătrână care făcea parte din familie. Discretă și blândă, nu-i punea niciodată întrebări, dar exista între ei o anume complicitate.

Zgomotul. Al vocilor ascuțite sau monotone. Al râsetelor vulgare, al cântecelor obsedante de la radio. Al căldărilor cu apă vărsate în curte. Al copiilor ce chinuie o pisică oarbă sau un câine cu trei picioare rătăcit pe aceste străduțe unde animalele și nebunii sunt prinși în capcană. Zgomotul bocetelor și al tânguirilor cerșetorilor. Zgomotul strident al chemării la rugăciune, prost înregistrate, pe care un difuzor o repetă de cinci ori pe zi. Nu-i o chemare la rugăciune, ci o incitare la răzvrătire. Zgomotul tuturor glasurilor și al strigătelor ce se înalță din oraș, rămânând suspendate acolo, chiar deasupra odăii lui, până când vântul le împrăștie sau le slăbește intensitatea.

Dezvoltase alergii; corpul lui, permeabil și iritat, le căpăta la cea mai mică zdruncinătură, le integra și le păstra vii până într-acolo încât somnul devenea foarte dificil, dacă nu chiar imposibil. Simțurile nu i se alteraseră, cum s-ar fi putut crede. Dimpotrivă, se ascuțiseră

din cale-afară, active și veșnic la pândă. Sporiseră treptat și ocupaseră tot acest corp pe care viața îl întorsese pe dos, iar destinul îl îndreptase cu grijă în altă direcție.

Nimic nu scăpa mirosului său. Nasul culegea toate aromele, chiar și pe cele ce nu ajunseseră încă la el. Zicea că are nasul unui orb, auzul unui mort cald încă și vederea unui profet. Viața lui nu fusese a unui sfânt, dar ar fi putut să devină astfel dacă n-ar fi avut atâtea de făcut.

De când se retrăsese în odaia de sus, nimeni nu îndrăznea să-i vorbească. Avea nevoie de o lungă perioadă, luni întregi poate, ca să-și adune membrele, să-și pună ordine în trecut, să corecteze imaginea funestă pe care cei din jur și-o formaseră despre el în ultima vreme, să-și aranjeze minuțios moartea și să-și facă totodată curat în caietul mare în care consemna tot: jurnalul lui intim, secretele lui – poate un singur, unic secret – și, de asemeni, schița unei povești ale cărei chei le avea doar el.

O ceață groasă și persistentă îl înconjurase încet-încet, punându-l la adăpost de privirile suspicioase și de bârfele pe care rudele și vecinii le schimbau cu siguranță în pragul caselor. Acest înveliș alb îl liniștea, îl predispunea la somn și-i hrănea visele.

Izolarea sa nu trezea prea multă îngrijorare în rândul familiei, care se obișnuise să-l vadă adâncindu-se într-o tăcere absolută sau în furii brutale și mai ales lipsite de motiv. Ceva nedefinit se strecura între el și restul familiei. Trebuie să fi avut motivele lui, însă doar el le putea numi. Hotărâse că universul lui îi aparținea în exclusivitate și că era mult superior celui al mamei și al surorilor sale – în orice caz, foarte diferit. Credea chiar că ele nu au un univers. Se mulțumeau să trăiască la suprafața

lucrurilor, fără mari pretenții, supunându-se autorității, legilor și dorințelor lui. Nu cumva presupuneau, fără să fi vorbit între ele, că el fusese nevoit să se retragă deoarece nu mai reușea să-și stăpânească trupul, gesturile și transformarea pe care fața lui o suferea din cauza ticurilor nervoase ce amenințau să-l desfigureze? De la o vreme încoace, mersul nu-i mai era al unui bărbat autoritar, stăpân incontestabil al unei case mari, un bărbat ce luase locul tatălui și rânduia viața căminului până în cele mai mărunte detalii.

Spatele i se curbase ușor, umerii își pierduseră eleganța; deveniți înguști și moi, nu mai aveau pretenția să primească un cap iubitor sau mâna vreunui prieten. Simțea o greutate nedefinită apăsându-i partea de sus a spatelui, mergea încercând să se ridice și să se întindă. Își târa picioarele, strângându-și corpul, luptându-se în sinea lui cu toate ticurile ce nu-i lăsau o clipă de răgaz.

Situația se înrăutățise dintr-odată, nimic nu prevestise o asemenea schimbare. Insomnia era atât de frecventă și de nemiloasă, încât devenise o tulburare banală a nopților sale. Dar, de când între el și corpul lui apăruse o ruptură, un soi de fractură, chipul îi îmbătrânise și pășea ca un infirm. Nu-i mai rămânea decât să se refugieze într-o singurătate deplină. Fapt ce-i permisesese să facă bilanțul tuturor celor întâmplare până atunci și să-și pregătească plecarea definitivă spre meleagurile liniștii supreme.

Știa că moartea nu i se va trage nici de la oprirea bruscă a inimii, nici de la vreo hemoragie cerebrală ori intestinală. Doar o tristețe adâncă, un soi de melancolie așternută peste el de o mână nepricepută va pune capăt, negreșit în somn, unei vieți ce fusese ieșită din comun

și care n-ar suporta să cadă, după atâția ani și atâtea încercări, în banalitatea cotidianului. Moartea se va dovedi pe potriva sublimei sale vieți, cu diferența că-și va fi ars măștile, va fi gol, complet gol, fără giulgiu, direct în pământul ce-i va devora treptat mădularele până-l va reda lui însuși, în adevărul ce-i fusese veșnică povară.

În a treizecea zi de izolare, începuse să vadă cum moartea pune stăpânire pe odaia lui. I se întâmpla s-o pipăie și s-o țină la distanță ca pentru a-i da de înțeles că venise un pic prea devreme și că el mai avea câteva treburi urgente de rezolvat. Și-o închipuia, în nopțile lui, sub forma unui păianjen decrepit care-i dădea târcoale, obosit, dar încă viguros. Când și-o imagina în felul acesta, trupul îi înțepenea. Se gândea apoi la niște mâini puternice – poate metalice – care vin de undeva de sus și înhață înfricoșătorul păianjen, îl iau de lângă el, lăsându-i timp să-și termine treburile. În zori, nu mai exista niciun păianjen. Era singur, înconjurat de obiecte rare, așezat, recitind paginile pe care le scrisese noaptea. Somnul urma să vină în cursul dimineții.

Auzise cândva că un poet egiptean justificase astfel ținerea unui jurnal: „De oricât de departe te-ai întoarce, tot de la tine te întorci. Un jurnal e necesar uneori pentru a spune că ai încetat să exiști.“ Și chiar acesta era scopul lui: să spună ce a încetat să existe.

Și cine fusese el?

Întrebarea căzu după o tăcere născută din stânjenală sau din așteptare. Povestitorul, așezat turcește pe rogojină, scoase un caiet mare dintr-o servietă și îl arătă asistenței.

Secretul e aici, în aceste pagini, țesut din silabe și imagini. Mi l-a încredințat chiar înainte să moară. M-a pus să jur că nu-l voi deschide decât după patruzeci de zile de la moartea lui, timp necesar ca să moară complet, patruzeci de zile de doliu pentru noi și de călătorie în întunecimea pământului pentru el. L-am deschis în noaptea celei de-a patruzeci și una zile. M-a copleșit parfumul paradisului, un parfum atât de puternic, încât a fost cât pe ce să mă sufoc. Am citit prima frază și n-am priceput nimic. Am citit al doilea paragraf și n-am priceput nimic. Am citit prima pagină toată și m-am luminat. Lacrimi de uimire îmi curgeau fără voia mea pe obraji. Mâinile îmi erau ude, sângele nu-mi mai curgea normal prin trup. Atunci am știut că sunt în posesia cărții rare, cartea secretului, relatând de la un capăt la altul o viață scurtă și intensă, scrisă în noaptea îndelungatei încercări, păstrată sub pietre mari și protejată de îngerul blestemului. Această carte, prieteni, nu poate nici să circule, nici să fie vândută. Ea nu poate fi citită de minți inocente. Lumina pe care o degajă surprinde și orbește ochii ce poposesc asupra ei din neatenție, fără a fi pregătiți. Am citit această carte, am descifrat-o tocmai pentru astfel de minți. Nu puteți răzbate până la ea fără să treceți prin nopțile și trupul meu. Eu sunt această carte. Am devenit cartea secretului; am plătit cu viața ca s-o citesc. Ajuns la capăt, după luni de insomnie, am simțit cartea întrupându-se în mine, fiindcă acesta îmi este destinul. Ca să vă spun povestea, nici măcar nu voi deschide caietul, în primul rând pentru că i-am învățat pe de rost toate părțile și în al doilea rând, din prudență. Curând, o, oameni de Bine, ziua va lăsa loc

Întunericului; o să rămân iar singur cu cartea, iar voi, singuri cu nerăbdarea voastră. Scăpați de înfrigurarea nesănătoasă ce scânteiază în ochii voștri. Fiți răbdători; săpați împreună cu mine tunelul întrebării și învățați să așteptați, nu frazele mele – ele sunt găunoase –, ci cântul ce se va înălța lent din mare și va veni să vă inițieze pe drumul cărții, atenți la timp și la tot ce distruge el. Aflați că, în plus, cartea are șapte porți tăiate într-un zid lat de cel puțin doi metri și înalt cât cel puțin trei bărbați zvelți și viguroși. Încetul cu încetul, o să vă dau cheile ca să deschideți porțile. La drept vorbind, aveți deja cheile, numai că nu știți și, chiar dacă ați ști asta, n-ați ști să le răsuciți și nicidecum sub ce piatră funerară să le îngropați.

Acum știți destul. E mai bine să ne despărțim înainte să se aprindă cerul. Reveniți mâine, dacă totuși cartea secretului nu vă părăsește.

Bărbații și femeile se ridicară în tăcere și se împrăștiară în mulțimea din piață fără să-și vorbească. Povestitorul împături blana de oaie, își puse penele și călimările într-o traistă. Cât despre caiet, îl înveli cu grijă într-o bucată de mătase neagră și îl puse la loc în servietă. Înainte să plece, un puști îi dădu o pâine neagră și un plic.

Povestitorul părăsi agale piața și dispăru, la rândul său, în primele licăriri ale înserării.

POARTA DE JOI

Prieteni ai Binelui, aflați că prin taina cuvântului ne-am adunat pe o stradă circulară, poate pe o corabie, pentru o călătorie al cărei itinerar nu-l cunosc. Această poveste seamănă întrucâtva cu noaptea; este obscură și totuși bogată în imagini; ar trebui să ducă spre o lumină slabă și blândă; când vom ajunge în zori, vom fi eliberați, vom fi îmbătrânit cu o noapte, lungă și apăsătoare, o jumătate de secol și câteva foi albe risipite în curtea de marmură albă a casei noastre cu amintiri. Unii dintre voi vor fi tentați să locuiască în acest nou sălaș sau măcar să ocupe acolo un locșor de dimensiunea trupului lor. Știu, tentația uitării va fi mare, o fântână cu apă pură de care nu trebuie să te apropii sub niciun pretext, chiar dacă ți-e sete. Fiindcă povestea aceasta este și un deșert. Trebuie să mergi desculț pe nisipul încins, să mergi și să taci, să crezi în oaza care prinde contur în zare și care

nu încetează să se înalțe spre cer, să mergi și să nu privești înapoi, ca să nu te ia amețea. Pașii noștri inventează drumul pe măsură ce înaintăm; după ei nu rămân urme, ci vidul, abisul, neantul. Așa că ne vom uita mereu în față și vom avea încredere în picioarele noastre. Ele ne vor purta departe, până acolo unde mințile noastre vor da crezare acestei povești. Acum știți că nici îndoiala, nici ironia nu-și vor afla loc în călătorie. Odată ajunși la a șaptea poartă, poate vom fi adevărați oameni ai Binelui. E o aventură sau o încercare? Aș spune că și una, și alta. Cei care pornesc alături de mine să ridice mâna dreaptă, pentru pactul de fidelitate. Ceilalți pot să se îndrepte spre alte povești, spre alți povestitori. Eu nu spun povești doar ca să treacă timpul. Poveștile vin la mine, găsesc în mine adăpost și mă transformă. Am nevoie să mi le scot din trup ca să golesc compartimentele prea pline și să găzduiesc noi povești. Am nevoie de voi. Mă întovărășesc cu voi în strădania mea. Vă iau în spate și pe corabie. Fiecare oprire va fi întrebuințată pentru tăcere și meditație. Fără rugăciuni, doar o credință imensă.

Astăzi apucăm pe drumul primei porți, poarta de joi. De ce începem cu această poartă și de ce se numește ea astfel? Joi, a cincea zi a săptămânii¹, zi de schimb. Unii zic că e ziua de piață, ziua în care muntenii și țărani de la câmpie vin în oraș și se așază la baza acestei porți ca să vândă roadele săptămânii. Poate o fi adevărat, dar eu cred că-i o coincidență, o întâmplare. Nu contează!

¹ În tradiția musulmană, prima zi a săptămânii este duminica (n. tr.).

Poarta cu pricina, pe care o zăriți în depărtare, este măreață. Este splendidă. Cincizeci și cinci de meșteri i-au sculptat lemnul și o să vedeți pe ea mai bine de cinci sute de modele decorative diferite. Așadar, poarta frumoasă și grea ocupă în carte locul primordial al intrării. Intrarea și sosirea. Intrarea și nașterea. Nașterea eroului nostru într-o joi dimineată. A sosit cu câteva zile întârziere. Mama lui era pregătită încă de luni, însă a reușit să-l mai țină în pântec până joi, fiindcă știa că în această zi a săptămânii vin pe lume doar băieți. Să-l numim Ahmed. Un prenume foarte răspândit. Ce? Zici că trebuie să-l numim Khemaiss? Nu, nu contează numele. Bun, să continui: Ahmed s-a născut într-o zi însorită. Tatăl lui pretinde că, dimineța, cerul era acoperit și că Ahmed a adus lumina pe cer. Să admitem! A sosit după o îndelungată așteptare. Tatăl n-avea noroc; era convins că un blestem vechi și greu apăsa asupra vieții lui: din șapte nașteri, avea șapte fete. Zece femei ocupau casa, cele șapte fiice, mama lor, mătușa Aisha și Malika, bătrâna servitoare. Blestemul căpătase amploarea unei nenorociri extinse în timp. Tatăl considera că o fiică ar fi fost de ajuns. Șapte, însă... Era prea mult, era chiar tragic. De câte ori nu-și amintea povestea arabilor dinaintea de islam, care-și îngropau fiicele de vii! Fiindcă nu avea cum să scape de ele, le trata nu cu ură, ci cu indiferență. Trăia în casă de parcă nu avea copii. Făcea totul ca să le uite, să dispară din ochii lui. De pildă, nu le dădea nume niciodată. Mama și mătușa se ocupau de asta. El se izola și i se întâmpla câteodată să plângă în tăcere. Spunea că rușinea i se vede pe față, că trupul îi este posedat de o sămânță blestemată și că se consideră

un soț sterp sau un bărbat celibatar. Nu-și amintea să fi pus mâna pe obrazul vreunuia dintre fiicele sale. Ridicase un zid gros între el și ele. Nu exista nici salvare, nici bucurie pentru el și nu mai suporta batjocura celor doi frați ai săi care, la fiecare naștere, veneau în casă aducând, drept daruri, unul un caftan, celălalt, cercei. Erau zâmbitori și ironici, de parcă ar mai fi câștigat un pariu, de parcă ei mânuiau blestemul. Jubilau public și făceau speculații privind moștenirea. Știți, desigur, o, prieteni și complici ai mei, că religia noastră este nemi-loasă cu bărbatul fără moștenitori; îl deposează de toată averea, sau aproape toată, în favoarea fraților. Cât despre fiice, ele primesc doar o treime din moștenire. Prin urmare, frații îl așteptau să moară ca să-și împartă majoritatea averii lui. O ură mocnită îi despărțea. Iar el încercase totul ca să schimbe legea destinului. Umblase pe la doctori, învățați *fahiq*, șarlatani și tămăduitori din toate regiunile țării. Ba chiar își dusesese nevasta să locuiască șapte zile și șapte nopți într-un *marabu*¹, hrănindu-se doar cu pâine uscată și apă. Femeia se stropise cu urină de cămilă, apoi aruncase în mare cenușa de la șaptesprezece tămâieri. Purtase amulete și înscrisuri care stătuseră la Mecca. Mâncase ierburi rare, aduse din India și din Yemen. Băuse o zeamă leșioasă și foarte amară, pregătită de o vrăjitoare bătrână. Avusese febră, grețuri insuportabile și dureri de cap. Corpul i se vlăguia. Fața i se rida. Slăbea și își pierdea deseori cunoștința. Viața îi devenise un iad, iar soțul ei, veșnic nemulțumit, cu

¹ Termenul desemnează atât un ascet musulman venerat ca sfânt, cât și o mică moschee ridicată deasupra mormântului acestuia (n. tr.).